

NICULESCU

CARTEA MICĂ A
filosofiei

Rachel Poulton

Rachel Poulton

Cartea mică a
FILOSOFIEI

Traducere: Ana Ionesei

NICULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POULTON, RACHEL

Cartea mică a filosofiei / Rachel Poulton ; trad. de Ana Ionesei. -

București : Editura Niculescu, 2022

ISBN 978-606-38-0647-6

I. Ionesei, Ana (trad.)

1

© Summersdale Publishers Ltd., 2019

Thinking man icon on p.3 and throughout © Neoplantski/Shutterstock.com

Published by arrangement with Summersdale Publishers Ltd. via Livia Stoia Literary Agency.

Titlu original: *THE LITTLE BOOK OF PHILOSOPHY*

by Rachel Poulton

© Editura NICULESCU, 2022

Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România

Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro

Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro

Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactor: Renata Roșu

Tehnoredactor: Lucian Curteanu

Copertă: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0647-6

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.

E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

CUPRINS

<i>Introducere</i>	7
<i>Filosofia presocratică</i>	11
<i>Cei trei mari filosofi:</i>	
<i>Socrate, Platon și Aristotel</i>	28
<i>Filosofia orientală</i>	53
<i>Filosofia antică</i>	67
<i>Filosofia medievală și renașcentistă</i>	85
<i>Filosofia modernă</i>	99
<i>Filosofia politică</i>	114
<i>Filosofia secolului XX</i>	
<i>și filosofia postmodernă</i>	147
<i>Filosofia astăzi</i>	176
<i>Cinci întrebări filosofice</i>	180
<i>Lecturi suplimentare</i>	190

Introducere

CE ESTE FILOSOFIA?

Vorbește despre filosofie cu mulți oameni, iar imaginea care le vine în minte ar putea fi una cu profesori care își mângâie bărbile lungi în timp ce reflectează la întrebări fără răspuns. Filosofia este considerată adesea ca fiind o disciplină nobilă, un pic plictisitoare și inaccesibilă. Dar filosofia este pur și simplu o căutare a înțelepciunii și cunoașterii; *philosophia* în greaca veche înseamnă literalmente „iubire de înțelepciune”. Scopul ei este să pună și să analizeze marile întrebări ale vieții, pentru a ne ajuta să ne dăm seama ce ar trebui să facem și cum putem duce o viață bună. Investigația filosofică presupune mai degrabă a vrea să înțelegi ceva, nu doar să știi; ea este activă – *faci* filosofie. Și, într-o lume de știri și „fapte” false, a porni în căutarea adevărului este foarte important. Implicarea în filosofie ne învață că răspunsurile nu le obții parcurgând pasiv rețelele sociale și

consumând pasiv informațiile. Ar trebui să ne ocupăm de punerea întrebărilor și analizarea completă a răspunsurilor: *să ne bucurăm* de călătorie la fel de mult ca de destinație.

Filosofii sunt gânditori dinamici. De mii de ani, ei pun întrebări, iar prin argumentație și raționament urmăresc să ajungă la concluzii, în speranța că vor aduce o mai bună înțelegere și claritate. Întrebări precum: Care este sensul vieții? Cine sunt eu? Sunt eu liber?

Data fiind complexitatea subiectului, ar fi imposibil să acoperim aici fiecare aspect al filosofiei, dar această carte își propune să te ducă într-un tur prin timp și gândire, abordând cei mai importanți și fascinanți filosofi și ideile lor – idei care au modelat gândirea occidentală în ultimii 2 000 de ani. Vom călători în Grecia antică, locul de naștere al filosofiei occidentale, vom gusta puțină filosofie orientală, iar apoi vom trece la perioada medievală și cea renașcentistă. O cercetare a filosofiei moderne ne va aduce în secolul XX, iar filosofia postmodernă ne va încheia călătoria.

La prima vedere, filosofia poate părea copleșitoare: un ocean întins de investigații și cunoaștere. Poți filosofa aproape despre orice: educație, religie, știință, limbaj, feminism – și lista continuă. Dar în momentul în care

vei fi terminat de citit această carte ar trebui să cunoști diferența dintre metafizica și epistemologia ta, filosofia politică și etica ta, și ar trebui să fii capabil să distingi între raționalism și empirism. Ar trebui totodată să ai cunoștințe de bază despre principalele școli de filosofie și gânditorii-cheie – un punct de pornire din care poți ulterior să-ți dezvolti propria gândire mai profundă în domeniile care te interesează. În primul rând, speranța mea este că vei termina această carte cu o curiozitate nou descoperită și o dragoste proprie față de înțelepciune.

*Cei trei mari
filosofi:*

**SOCRATE,
PLATON ȘI
ARISTOTEL**

SOCRATE

CCA. 470–399 î.E.N.

Socrate, primul dintre cei „trei mari” filosofi, s-a născut în jurul anului 470 î.e.n. și a trăit în Atena în perioada Epocii de Aur a orașului-cetate. El a fost revoluționar prin faptul că a îndepărtat gândirea filosofică de obsesia presocratică a punerii întrebărilor despre lumea materială și a orientat-o către considerații mai etice – el voia să știe cum pot oamenii să ducă vieți bune, morale.

Din câte se știe, nu era un bărbat prea atrăgător: era scund, gras și chel, avea nasul turtit și o problemă de igienă personală. În ciuda bunelor intenții, el era totodată foarte iritant, interogându-i la întâmplare pe concețtenii săi atenieni pe străzi și prin piețe, în încercarea de a-i face pe oameni să gândească mai atent și mai activ. Socrate este celebru pentru declarația: „Singurul lucru pe care-l știu este că nu știu nimic”. El voia ca oamenii să afle înțelesul adevărat al lucrurilor, nu doar să accepte ce au auzit sau au spus ei înșiși. În loc să vină cu răspunsuri

și să le spună oamenilor ce credea *el*, acesta considera că cel mai bun mod de a ajunge la adevăr este să continui să pui întrebări.

Maniera lui Socrate de a analiza ideile prin întrebări a devenit cunoscută drept metoda socratică. Pentru el, cel mai important lucru era ca oamenii să ajungă să se cunoască pe ei înșiși și ca ei să învețe să-și înțeleagă sufletul. Considera că îndată ce te cunoști pe tine însuși poți duce o viață care este adevărată pentru tine. Metoda socratică ne permite să descoperim ce gândim, ce credem și cine suntem – punând întrebări, raționând, vorbind și urmărind răspunsurile, putem ajunge să ne cunoaștem pe noi înșine puțin mai bine.

Socrate nu a scris nimic, așa că ceea ce știm despre el provine din relatările altor persoane – mai ales cele ale lui Platon, care a fost unul dintre discipolii săi și care i-a notat ideile sub forma dialogurilor sau a discuțiilor filosofice. În dialogurile lui Platon, care cuprind personaje interesante și discuții aprinse, Socrate este aproape întotdeauna vedeta, iar conversația se învâрте în jurul său și al unui anumit tip de întrebare conceptuală, cum ar fi „Ce este iubirea?” sau „Ce înseamnă o viață *bună*?”. Socrate credea că, pentru a trăi iubirea, trebuie să știi ce

este iubirea. Pentru a trăi o viață „bună”, trebuie să știi ce este virtutea.

Iar pentru Socrate, virtutea este cunoaștere: a cunoaște cu adevărat înseamnă a fi cu adevărat bun. El nu credea că oamenii fac lucruri rele deoarece sunt răi, ci pentru că pur și simplu nu știu să facă mai bine. El considera că dacă oamenii ar înțelege cu adevărat ce înseamnă să fii bun și să alegi acțiuni virtuozitate, nu ar alege niciodată să facă rău – în special dacă ar ști cât de mult rău își fac lor înșiși și celorlalți. În esență, el credea că toată răutatea omenească este rezultatul ignoranței, iar dacă oamenii s-ar întreba pur și simplu cum se poartă sau acționează, ar face mereu ceea ce trebuie.

Așadar, pentru Socrate, o viață de contemplație filosofică în care soluționezi toate aceste lucruri importante este cea mai bună cale de a trăi. El nu era interesat de faimă, putere, bani sau bunuri, ci credea cu adevărat că o viață bună ar trebui să fie petrecută căutând adevărul. La asta se referea când a făcut celebra afirmație: „Viața neexaminată nu merită trăită.”

Cu toată această încurajare ca oamenii să gândească pe cont propriu, să pună întrebări și să conteste autoritatea, vă puteți imagina că acei conducători atenieni nu erau prea mulțumiți de Socrate. El era dornic să-i facă pe

cetățeni să pună la îndoială toate convingerile îndelung păstrate, dar în special ideea de democrație și practica justiției a statului atenian. Prin urmare, el a fost privit ca o amenințare pentru stat și, în 399 î.e.n., a fost acuzat de impietate (sau ireverență, pentru că nu credea în zeii statului) și de coruperea tineretului. *Apologia* lui Platon descrie procesul și cum Socrate s-a apărat pe sine. El a fost găsit vinovat pentru faptele sale și, în ciuda ocaziei de a plăti o amendă sau de a evada din închisoare dând mită, Socrate a ales să se supună legii ateniene și să bea o băutură otrăvitoare din cucută. Execuția sa a fost devastatoare pentru toți prietenii și discipolii săi, dar el i-a asigurat că „toată filosofia este pregătire pentru moarte”. Pentru Socrate, filosofia a fost cu adevărat o chestiune de viață și de moarte.

PLATON

CCA. 428–348 î.E.N.

Platon, al doilea gigant al filosofiei, a fost unul dintre discipolii lui Socrate și profesorul lui Aristotel, așadar influența sa este enormă. De fapt, filosoful și matematicianul Alfred North Whitehead a afirmat că toată filosofia occidentală este „o serie de note de subsol la Platon”. El nu doar a pus bazele filosofiei și științei occidentale, ci totodată a avut impact asupra matematicii, filosofiei politice, creștinismului timpuriu și spiritualității.

Platon s-a născut în 428 î.e.n., într-o familie înstărită și influentă politic din Atena, iar în tinerețe a devenit un discipol devotat al lui Socrate. Cea mai mare parte din ceea ce știm despre ideile filosofice și practica lui Socrate provin din scrierile lui Platon despre el, care sunt denumite dialogurile lui Platon. Dat fiind că Socrate apare ca personaj principal, se spune că dialogurile timpurii reflectă cu adevărat preocupările filosofice ale lui Socrate,

în timp ce dialogurile intermediare și cele târzii ilustrează propriile teorii ale lui Platon despre viață, univers și toate celelalte lucruri. Precum Socrate, el a fost un iubitor de înțelepciune și și-a dedicat viața căutării adevărului.

Platon a călătorit în Egipt și Italia și a fost influențat de pitagoricenii pe care i-a întâlnit în Sicilia, care l-au convins de importanța numerelor și l-au inițiat în ideea transmigrației sufletului și a vieții de apoi. După călătoriile sale, el s-a întors la Atena pentru a deschide Academia, prima universitate din lume dedicată dorinței de cunoaștere. Scopul Academiei era studiul filosofiei, științei și matematicii pentru a îmbunătăți viața din orașele-state grecești. Academia este locul unde l-a întâlnit și l-a instruit pe Aristotel, un alt titan al Epocii de Aur a filosofiei grecești.

Domeniul filosofic al lui Platon era extins – a fost preocupat de metafizică, epistemologie, etică, politică, filosofia minții, limbaj, religie și estetică. El a scris despre stat și guvernare, iubire și prietenie. A analizat natura prin fizică și chimie și a studiat fiziologia și medicina.

În Teoria Formelor sau Teoria Ideilor (o idee despre care majoritatea savanților cred că-i aparține mai mult lui Platon decât lui Socrate), Platon face distincția între

o lume fizică externă, care este percepută prin ochii și simțurile noastre, și o lume abstractă de Idei și Forme perfecte, care poate fi accesată numai de minte. Precum Parmenide, el se confrunta cu diferențele dintre aparență și realitate, opinie și adevăr. Platon a fost influențat de teoria lui Heraclit conform căreia lucrurile sunt în continuă schimbare sau „devenire” și prin urmare sunt dificil de definit. Parmenide în schimb credea că schimbările sunt iluzorii și că totul se află într-o stare statică de „ființă”. Prin Teoria Formelor, Platon afirma că ambii filosofi au dreptate – lumea pe care o vedem și în care trăim este în continuă schimbare, temporară și este alcătuită din copii ale unei Forme perfecte imuabile care se află într-un tărâm transcendent. Cunoașterea adevărată este permanentă și se găsește în Formele clar definite. Așadar, pentru a cunoaște cu adevărat ceva trebuie să înțelegem Forma perfectă, ideea perfectă a tuturor lucrurilor. Platon credea că filosofii sunt cei mai potriviți pentru a gândi în acest mod abstract și a înțelege Formele; credea că oamenii obișnuiți sunt prea dependenți de simțurile lor și de aparențe, și că realitatea se află *dincolo* de aparențe și necesită gândire filosofică profundă pentru a fi descoperită.

Lucrurile pot fi clar definite în lumea „ființei” deoarece ele sunt neschimbătoare și permanente, iar pentru Platon toată cunoașterea există aici, așadar „cunoașterea” poate fi considerată permanentă. În *Republica*, Platon îl înfățișează pe Socrate explicând lumea iluziei și lumea realității prin tehnica literară a alegoriei.

Imaginați-vă, dacă vreți, un grup de prizonieri care au fost înlanțuiți toată viața lor într-o peșteră. Tot ce pot vedea este un perete. În spatele lor se află un foc mare care aruncă pe perete umbre de oameni, animale și obiecte. Aceste umbre sunt realitatea lor; este tot ceea ce cunosc ei. Totuși, într-o zi un prizonier se eliberează și iese provizoriu afară din peșteră, unde privește spre un soare imens și vede cum acesta își trimite lumina asupra obiectelor reale, mult mai extraordinare și perfecte decât umbrele; totul este iluminat. Atunci când se întoarce în peșteră și le povestește celorlalți, aceștia nu-l cred – ei consideră că este prost sau nebun și nu își doresc deloc să privească în sus.

Peștera este lumea noastră. Ceea ce spune Platon este că suntem cu toții captivi în această lume a „devenirii”, unde totul este iluzoriu și într-o stare de flux. În afara peșterii, tărâmul „ființei” este locul unde se află sensul adevărat, pe care îl putem descoperi dacă apelăm la

filosofie, înțelegem Formele și dezvăluim adevărul care este iluminat de razele soarelui.

Platon credea că sufletul unui individ accesează tărâmul Formelor înaintea nașterii. Prin credința pitagoreică în metempsihoză (transmigrația sufletului după moarte într-o altă ființă vie), el explică faptul că sufletul este cel care deține adevărata cunoaștere învățată în Lumea Formelor; înainte de a renaște, sufletele noastre vizitează Lumea Formelor și contemplă toate aceste idei perfecte. Așadar, noi avem toată cunoașterea înlăuntrul nostru, trebuie doar să punem întrebările potrivite pentru a o revela sau a ne-o aminti. Acesta era scopul lui Socrate când ne îndemna să recurgem la filosofie pentru a scoate la iveală adevărul adevărat – altfel vom fi pentru totdeauna închiși într-o lume a iluziei.

Într-o serie de dialoguri, inclusiv *Republica* și *Legile*, Platon analizează statul și-și stabilește ideile politice. El vorbește despre o structură foarte ierarhică a societății, cu statul perfect alcătuit dintr-o elită cugetătoare (filosofi, în principal, sau legiuitori), soldați care se află acolo pentru apărare, iar în spatele soldaților s-ar afla muncitorii. Legiuitorii ar trebui să se imerseze ei înșiși în filosofie pentru a governa de pe o poziție de înțelepciune și rațiune. El credea că statele de succes sunt bazate pe

aristocrație, cu un rege-filosof drept conducător. Acești regi-filosofi ar fi iubitori ai adevărului și înțelepciunii, ar privi spre lumină, ar cunoaște binele suprem și ar fi incoruptibili – noroc la asta atunci!

Filosofia sa politică era extrem de totalitară. În ciuda încercărilor ateniene de democrație din vremea respectivă, Platon nu a crezut că omul obișnuit este demn de vot, deoarece, după cum se observă din Formele sale, el pur și simplu nu poate avea acces la cunoaștere. Platon ar fi interzis totodată arta, din nou cu referire la Forme, pe motiv că este o reprezentare falsă a Formelor perfecte, și în consecință este o pierdere de vreme. Nu sunt sigură că ar fi fost prea distractiv să trăiești într-un stat platonician.

Cercetarea filosofică a lui Platon a fost cu adevărat prolifică, și nu am intrat în miezul problemei aici. Moartea sa nu a fost la fel de dramatică precum a lui Socrate (se spune că a murit pur și simplu în somn), dar viața sa, precum cea a lui Socrate, a fost una de examinare neobosită. Pornind de la fundamentele puse de Socrate, Platon ne-a învățat cum să *facem* filosofie și a ridicat problemele la care încă mai reflectăm 2 500 de ani mai târziu – și care ne-au făcut viețile mult mai bogate.

ARISTOTEL

CCA. 384–322 î.E.N.

Aristotel este al treilea dintre cei „trei mari” filosofi. Născut în jurul anului 384 în nordul Greciei, la vârsta de 17 ani a mers la Atena pentru a studia la Academia lui Platon și a ajuns să rămână acolo 20 de ani, mai întâi ca discipol al lui Platon și apoi ca profesor. A continuat să-l mediteze pe Alexandru cel Mare (considerat cel mai mare conducător militar care a trăit vreodată, Alexandru a cucerit cea mai mare parte din lumea cunoscută și a creat cel mai mare imperiu din lume de până atunci) înainte de a-și înființa propria școală în Atena, numită *Lyceum*. Învățătura sa se numea *peripatetică* deoarece îi plăcea să se plimbe prin împrejurimi în timp ce-i învăța pe discipoli cum să gândească, să raționeze și să discute.

Aristotel nu a încetat niciodată să-și pună întrebări, inclusiv unele relevante pentru viața cotidiană și pentru ființa umană. El întreba lucruri precum: La ce servește arta? De ce este bine să ai prieteni? Ce-i face pe oameni

fericiți? Răspunsul său la această ultimă întrebare constă în aflarea unei căi de mijloc; el credea că a trăi o viață echilibrată, virtuoasă, fără prea multe extreme ar duce la Viața Bună sau, în grecește, *eudaimonia*, care înseamnă „înfloritor”.

În *Etica nicomahică* (Nicomachus era fiul său, iar cartea îi este dedicată), Aristotel spunea: „Fericirea depinde de noi înșine”. El voia să spună că nimeni altcineva nu te poate face fericit sau nefericit, dar dacă ești cinstit, prietenos, curajos, onorabil, generos și sănătos, și dacă vei continua să înveți, ești destinat să duci o viață fericită.

Aristotel a stabilit patru aspecte ale naturii umane pe care, pentru a prospera, trebuie să le menții în echilibru. Ceea ce susținea el nu era foarte complicat, dar merită atenție:

1. Deoarece suntem ființe fizice, trebuie să avem grijă de corpurile noastre mâncând bine, făcând exerciții fizice în mod regulat și odihnindu-ne atunci când suntem oboșiți. Găsește un echilibru sănătos și vei prospera fizic.
2. Ar trebui să ne găsim și echilibrul emoțional, asigurându-ne că evităm lucrurile care ne fac nefericiți și facem mai multe lucruri care ne fac să ne simțim bine.

-
3. Ca ființe umane, funcționăm mai bine în grupuri, așa că a trăi și a socializa cu ceilalți este cu adevărat important pentru fericirea individuală.
 4. Probabil cel mai important aspect al naturii umane este capacitatea noastră de a învăța, a crea și a ne exprima pe noi înșine. Vom prospera dacă ne urmăm interesele și continuăm să învățăm și să cercetăm lucruri noi.

Contribuția lui Aristotel la *Metafizică* a constat în a se desprinde de profesorul său Platon și în a insista că materia și forma sunt ceva foarte tangibil, în opoziție cu ideea lui Platon că există o versiune transcendentă, idealizată a tuturor lucrurilor. Aristotel credea că realitatea este aici și acum, și că există moduri clare și neechivoce de a defini ce se află în fața noastră.

Pentru a arăta cum putem defini mereu lucrurile din jurul nostru, Aristotel a spus că totul are „patru cauze”: mai întâi, există cauza *materială* – din ce este alcătuit ceva de fapt –, de exemplu, „această masă este alcătuită din lemn”. Apoi există cauza *formală* – aceasta este forma pe care o ia materia. În exemplul mesei, știm că aceasta este o masă deoarece are patru picioare care susțin blatul, iar forma și modul de aranjare a bucăților de lemn iau forma unei mese. A treia cauză, numită cauza *eficientă*,

se referă la cel care a creat lucrul – în acest caz, fabricantul de mobilă este cauza eficientă a mesei. Cauza finală este *scopul* lucrului; totul este într-o oarecare măsură ceea ce este din cauza scopului său. Putem așadar ști fără îndoială că aceasta este o masă, chiar dacă masa în cauză este una neconvențională, deoarece a fost destinată să fie masă, este alcătuită din materiale pentru construit masa și este folosită ca masă. Această teorie este înrădăcinată ferm în lumea materială din jurul nostru și totuși era revoluționară pe vremea lui Aristotel.

Aristotel a întemeiat de asemenea știința *logicii* și a dat lumii un sistem logic pentru stabilirea adevărilor. El a venit cu ideea inferenței deductive folosind ceva numit silogism – o inferență alcătuită din două propoziții și o concluzie. De exemplu: „Toți oamenii sunt muritori; grecii sunt bărbați; așadar, grecii sunt muritori.” Dacă ambele premise sunt adevărate, atunci poți deduce concluzia. Este aceeași abordare pe care ar adopta-o Sherlock Holmes când ar rezolva un caz.

Dezvoltarea argumentului logic al lui Aristotel și abordarea sa empirică a științelor naturale ne-au dat schema raționalității. Aristotel a fost considerat unul dintre cei mai mari oameni care au trăit vreodată și bunicul științei. Teoriile și ideile sale au influențat gândirea

islamică, precum și teologia creștină și au avut impact asupra aproape oricărui domeniu de studiu, inclusiv fizica, biologia, zoologia, geografia, poezia, politica și guvernarea, teatrul, muzica și etica.

